

Методика формування художньої емпатії майбутніх учителів музики

У статті пропонується нова методика формування художньої емпатії студентів мистецьких факультетів педагогічних університетів. Особливого значення надається таким методам і прийомам фортепіанного навчання як актуалізація художньо-емоційної пам'яті студентів, активізація художньо-асоціативного мислення студентів, варіантне опрацювання музичних творів, спонукання студентів до самоаналізу музичних вражень, залучення майбутніх учителів до порівняння художніх явищ. Наголошується суттєва роль моделювання художньо-педагогічних ситуацій, а також застосування біографічних методів досягнення композиторського стилю.

Ключові слова: майбутній вчитель музики; метод моделювання художньо-педагогічних ситуацій; художня емпатія.

Підготовка педагогів-музикантів, спроможних на високому рівні реалізувати виховну функцію мистецтва, – одне з нагальних завдань сучасної професійної освіти. Вплив музичного мистецтва на становлення особистості зумовлюється її здатністю до глибокого осягнення змісту музичного твору на рівні співпереживання, до художньої емпатії. Фортепіанна підготовка, музично-виконавська діяльність містять значні резерви активізації емпатійного ставлення студентів до мистецтва. Отже, серед пріоритетних напрямів розвитку мистецької освіти – формування у майбутніх учителів музики художньої емпатії у процесі навчання гри на фортепіано.

Проблема емпатії, зокрема її ролі у спілкуванні людей, у досягненні між ними взаєморозуміння останнім, часом привертає все більше увагу науковців. Проте, питання формування художньої емпатії розглянуто лише побіжно, у контексті формування комунікативної культури вчителя (А.Зайцева), у зв'язку із завданнями актуалізації підсвідомості учнів у естетичному вихованні (І.Зязюн, Д.Бейлі), як орієнтир становлення професійних умінь викладача мистецьких дисциплін (О.Олексюк, Н.Попович). Майже зовсім не досліджено можливості фортепіанного навчання студентів у формуванні художньої емпатії.

Мета статті – висвітлення методики формування художньої емпатії у процесі фортепіанного навчання студентів педагогічних університетів.

Методику ефективного формування художньої емпатії майбутніх учителів музики за результатами нашого дослідження складають наступні блоки методів і прийомів.

1. Блок методів і прийомів актуалізації художньо-емоційної пам'яті студентів. Формування емпатії тісно пов'язано із наявністю у особистості запасу емоційних вражень від музичних творів. Актуалізуючи художньо-емоційну пам'ять, тобто, відновлюючи в пам'яті, в уяві емоційні реакції на звучання музики, яку колись сприймав, спираючись на попередні переживання музичної тканини, студент отримує можливість зіставлення, порівняння результатів сприймання сьогочасного і минулого, що, в свою чергу, активізує процеси сприймання і оцінювання музики. Осягнення музичного образу в речіщі актуалізованих вражень збагачує порівняльні процеси, розширює можливості внутрішнього співпереживання і оцінки музичного твору. Емоційна пам'ять в контексті мистецького навчання тісно пов'язана із образною, яку ми інтерпретуємо як пам'ять на образи, що відтворюються у формі уявлень.

Методична організація цього процесу передбачає застосування завдань, цілеспрямованих питань, створення відповідних ситуацій. Змістом означених форм роботи має стати: - пригадування (актуалізація в уяві) настроїв тих творів, які раніше виконувались студентом як навчальний матеріал; - слухання (сприйняття вживу) музичних творів у запису чи виконанні викладача; - виконавське відтворення раніше вивчених музичних творів.

Продуктивні функції емоційно-образної пам'яті можуть бути реалізовані у процесі виконання завдань на вибір творів за ознакою емоційно-образної спорідненості із

розучуваним типу: “Вибрати із власного виконавського багажу кілька творів, подібних за настроєм до нині розучуваного”, “Назвати музичні твори певного композитора, емоційно споріднені з розучуваним у даний момент”, “Пригадати відомі Вам твори, емоційно-образний настрій яких можна зіставити із образним строєм розучуваного нині твору” тощо.

Пропонуємо також використання таких прийомів роботи, які сприяють актуалізації художньо-емоційної пам'яті студентів: “Емоційно-образна комунікація”, що передбачає свідоме занурення у відчуття, що їх відтворює композитор у музичному творі; “Словесна характеристика музичної образності”, спрямована на поглиблене, усвідомлене сприйняття емоційної канви музичного твору; “Емоційно-оцінний відбір репертуару”, який зорієнтовано на активізацію емоційно-оцінного ставлення студентів до музики тощо. Важливого значення у педагогічному процесі застосування означеного блоку методів набуває визначення особистісної схильності студентів до музики певного настрою.

2. Блок методів і прийомів активізації художньо-асоціативного мислення студентів. Методи і прийоми встановлення асоціативних зв'язків ґрунтуються на здатності людської психіки запам'ятовувати на рівні підсвідомості багаторазове повторення сукупності стимулів-впливів, що провокують у індивіда прогнозовані відповідні реакції. Пропонуємо такі завдання і прийоми роботи, які активізують художньо-образне мислення студентів і сприяють тим самим досягненню виповненого емоційно-особистісного переживання музики:

- залучення студентів до оволодіння музичним текстом у синтезі звукового і візуального ряду, що сприяє активізації емоційно-оцінного ставлення через досягнення багатовекторності сприймання;

- створення художньо-образних паралелей з іншими видами мистецтва, що поглиблює емоційне проникнення до образної суті музичних творів;

- підбирання музичних образів із наявного художнього досвіду відповідно до емоційно-смыслового змісту творів із інших видів мистецтва;

- знаходження подібності у виражальних засобах різних видів мистецтв, віднайдення смыслових ліній подібності у застосуванні елементів формотворчості;

- імпровізація на фортепіано музичних ескізів, фрагментів творів, подібних за настроєм до певних зразків художньо-образного відтворення явищ навколишнього світу засобами інших видів мистецтв. Загалом, художньо-асоціативне мислення, будучи свого роду продуктом сублимації свідомих і несвідомих процесів психіки людини, сприяє ефективності формування художнього переживання, інтенсивності емпатійного осягнення творів мистецтва. Емпатійне переживання музики при актуалізації художньо-асоціативного мислення збагачується, оскільки інтенсифікуються процеси емоційного проникнення у змістову сутність художніх образів.

3. Блок методів і прийомів спонукання студентів до самоаналізу музичних вражень спрямовано на спонукання студентів до усвідомлення своїх емоційно-художніх почуттів, що виникають при роботі над музичним твором. Сучасна психологія розглядає самопізнання як процес послідовних дій, результатом яких є знання людини про себе, про образ «Я». У процесі самопізнання людина усвідомлює власні мотиви діяльності, інтереси, ціннісні орієнтири, світоглядні ідеали тощо. Різновидом самопізнання є художнє самопізнання, яке в нашому дослідженні визначається як діяльність щодо усвідомлення власних схильностей у мистецтві, естетичних ідеалів і смаків, мети творчого самовираження. Згідно нашого дослідження найдієвішими прийомами залучення студентів до художнього самопізнання виступають наступні.

Фіксація музичних вражень, що має на меті зібрати слухову увагу студента, зосередити його на слуханні музики, актуалізувати здатність до цілісного охоплення музичних образів уже в результаті первинного сприйняття музики. Сконцентрувати сприйняття на музичних образах твору допоможуть питання на зразок: “Про що цей твір?”, “Яку б назву Ви могли йому дати?”, “Чи відчували Ви подібні настрої у своєму житті?”, “Які почуття переживав

композитор, коли писав цей твір?”, “ Як виконано цей твір?” Такі і подібні питання спрямовані на спонукання студента до художнього самозвіту щодо прослуханої музики.

Зіставлення з попереднім художнім досвідом, як один із прийомів музичного самоаналізу, має на меті актуалізувати музичні враження студентів, що утворює певні можливості для поглибленого сприйняття музики. Насправді, сьогочасне переживання музичних емоцій на тлі вже відомих, раніше пережитих настроїв виступає в ролі каталізатора, своєрідного підсилювача активності музичного сприймання.

Понятійне осмислення почутого – наступний крок у проведенні самоаналізу музичних вражень, який передбачає певне абстрагування від емоційного ставлення до музичного твору з метою раціонального з'ясування витоків творчого натхнення композитора. Студенти мають усвідомити, що певний вибір автором засобів музичної виразності мотивується бажанням якнайповніше втілити власні враження від навколишньої дійсності, від емоційного сприйняття світу.

Застосування цілісного аналізу в класі фортепіано передбачає усвідомлення студентом виражального значення стилю, композиційної побудови твору, музичної мови у втіленні образного змісту. При цьому має значення аналіз виражальної суті як виокремлених компонентів, так і їхньої цілісності, їхньої взаємодії у відтворенні музичного змісту.

4. Блок методів і прийомів залучення майбутніх учителів до порівняння художніх явищ спрямовано на активізацію емпатійності сприймання, на розуміння способів композиторського вираження життєвих вражень. Як засіб класифікації естетичних вражень означений прийом спирається на результати самоаналізу, водночас збагачує їх і допомагає утвердженню.

Особливого значення порівнянню музичних творів ми надаємо ще й тому, що завдяки йому уявлення студента щодо музики того чи іншого композитора вписуються у певну систему його естетичних поглядів і почуттів, активізуючи емпатію як компонент художнього осягнення творчості композитора. Залучаючи до порівняння музичних творів і їх елементів, викладач активізує оцінну реакцію студента, допомагає вибудувати ієрархію мистецьких цінностей. Здатність до естетичного співпереживання значною мірою залежить від уміння зіставляти події, факти, явища, що поза визначенням, встановленням певних зв'язків неможливо у повному обсязі сприйняти художні достоїнства і переваги художнього твору.

Художнє порівняння на відміну від логічного зіставлення, яке орієнтується виключно на понятійні засоби аналізу, потребує також і активності емоційної сфери людини. При цьому підкреслимо, що порівняння, зіставлення художніх творів має враховувати не тільки змістові основи образів, а й неодмінно орієнтуватись на елементи форми художніх творів.

У процесі дослідження було опрацьовано певні вимоги до методики проведення художнього порівняння у процесі навчання студентів гри на фортепіано. До них віднесено такі, як забезпечення цілеспрямованості художнього порівняння. Студенти мають чітко усвідомлювати мету порівняння. Не варто проводити «зіставлення заради зіставлення». Важливого значення надаємо спонуканню студентів до виявлення суттєвих ознак порівняння. Прийом порівняння має сенс лише тоді, коли виокремлюються ті ознаки, які відтворюють внутрішні закономірності явища. Наголосимо також продуктивність прийому пояснення спільного і відмінного у об'єктах, які порівнюються, що дає змогу краще усвідомити їхню художню специфіку.

5. Блок методів і прийомів варіантного опрацювання музичних творів має на меті залучення студентів до сприймання і оцінювання різних інтерпретацій того самого музичного твору. Звертання до методів і прийомів варіантного опрацювання музичного матеріалу зумовлено потребою залучити студентів до активного співпереживання музичним образам у процесі їх інтерпретації. Серед конкретних прийомів роботи зі студентами в означеному напрямі зупинимо увагу на таких: - прослуховування цілком фортепіанного твору у виконанні 3-4 відомих виконавців. Означений прийом спрямовано на формування у студентів уявлень щодо можливості по-різному і водночас на високому естетичному рівні озвучити

нотний текст; - визначення на слух відмінностей і спільного в інтерпретації різними музикантами того самого музичного твору при повторному сприйманні, що уможливорює розрізнення студентами тих моментів, що визначають відмінність інтерпретацій; - вичленення найхарактерніших художніх деталей, що визначають різницю у трактуванні музики; - усвідомленням інтерпретаційної ролі окремих структурних моментів, за якими особливо яскраво відчувається те незмінне, суттєве, що характеризує музику того чи іншого композитора, його художній стиль; - варіантне виконання того самого музичного твору. Завдання по-різному проінтерпретувати розучуваний твір не відходячи при цьому від оригінального його тексту активізує пошук студентом тих ознак, що свідчать про стиль автора, про його спосіб музичного мислення і образного самовираження.

6. Блок біографічних методів і прийомів дослідження творчості композитора, застосування яких передбачає таку спрямованість навчання, при якій події життя і особистісні характеристики постають як вагомий чинник спонукання композитора до творчості.

Пропонуючи застосування біографічних методів і прийомів у формуванні художньої емпатії студентів, виходимо з того, що музичний твір є відображенням особистості його автора, вираженням його індивідуальної позиції. Поза усвідомленням особистісних мотивів творчості важко повноцінно сприйняти художній текст твору. Відчуті наміри композитора, проникнути у своєрідність його особистості, усвідомити естетичне кредо його творчості допомагає ознайомлення із біографічними даними, яке можна розцінити як своєрідну психологічну підготовку до досягнення творчості композитора. Важливо, щоб студент зрозумів, які враження життя чи мистецтва фіксуються у свідомості майстра і відтворюються у музиці.

Важливою функцією біографічних методів і прийомів є не тільки пізнавальна, а й ціннісна, що уможливорює актуалізацію особистісного ставлення студента до творчості композитора. Студент виступає не нейтральним дослідником, а таким поціновувачем творчості, який зіставляє моменти особистісних пріоритетів митця із власним ставленням до життєвих і естетичних цінностей.

7. Блок методів і прийомів моделювання художньо-педагогічних ситуацій сприймання музичних творів. Важливим аспектом фортепіанного навчання студентів вищих навчальних закладів є підготовка до викладання музичного мистецтва, до спілкування з учнями на ґрунті мистецтва. Майбутні вчителі мають бути готові не тільки емпатійно сприйняти художні образи, а й піднести музичні твори учням таким чином, щоб і у останніх викликати почуття художньої емпатії. Саме цю мету переслідує запропонований нами блок методів моделювання художньо-педагогічних ситуацій пізнання музичних творів, який зорієнтовано на спонукання студентів до уявної взаємодії з учнями на ґрунті мистецтва, досягнення художньої емпатії у процесі спільного пізнання музики - сприймання музичних творів, переживання і аналітичного осмислення її образного змісту, виконавського опрацювання тощо. Цьому сприяють актуалізація емоціогенних компонентів мистецького твору, спрямована на розвиток здатності до вибору тих музичних характеристик, які найвлучніше характеризують сутність музичних образів і водночас містять потенціал активізації емоційної реакції слухачів. Крім того, студенти мають ознайомитись із технікою приведення емоційного стану учнів у резонанс, оволодіти умінням забезпечити рівновагу між загальним емоційним тоном художнього образу та емоційним станом учнів. Професійним умінням педагога-музиканта є здатність до взаємодії з учнями. Спроможність відчутти реакцію учнів на музику, своєчасно скоректувати її в разі потреби – надзвичайно важливо для викладача фортепіано, для шкільного вчителя. Емоційна ідентифікація на ґрунті спільного переживання музики вчителем і учнями – запорука успішності музично-виховної діяльності.

Висновки. У статті запропоновано нову методику формування художньої емпатії майбутніх учителів музики, що передбачає опору на комунікативні функції мистецтва, цілеспрямоване формування музичного сприйняття студентів, а також врахування специфіки

фортепіанної інтерпретаційної діяльності. Важливим напрямом наступних досліджень є виявлення особливостей і розробка методів розвитку художньої емпатії майбутніх учителів музики у процесі педагогічної практики, опанування вокальним та диригентсько-хоровим мистецтвом.

Література

1. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности. М.: Институт психологии РАН, 1997. – 352 с.
2. Зязюн І. А. Безсвідоме і творча інтуїція // Професійна освіта : педагогіка і психологія / І. Зязюн. – Ченстохов : Вид-во Вищої Педагогічної школи, 2003. – С. 121-137.
3. Экман П. Психология эмоций / Пол Экман. М., – 2015. – 176 с.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка: [навчальний посібник] / О. М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188с.
5. Попович Н. М. Музична педагогіка: навч.-метод. комплекс / Н.М.Попович. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2012. – 98 с.
6. Bailey Derek. Improvisation: its nature and practice in music. / Derek Bailey. Originally published Ashborune. – England: Moorland Pub, 1980.
7. Madenfort, W. Aesthetic education // Art Education, vol. 25, No. 5, 1972.

У Ціжуй – аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Wu Qirui

The method of formation of artistic empathy of future music teachers

Relevance of the study. The article proposes a new method of forming the artistic empathy of students of art faculties of pedagogical universities. Particular importance is given to such methods and techniques of piano learning as actualization of students' artistic and emotional memory, activation of artistic and associative thinking of students, variation of musical works, induction of students to introspection of musical impressions, involvement of future teachers in comparing artistic phenomena. It emphasizes the essential role of modeling artistic and pedagogical situations, as well as the application of biographical methods for comprehension of composer style.

In the **scientific literature**, the question of the formation of artistic empathy is considered only fragmentarily (A. Zaytzeva, O. Oleksuk, N.Popovich). The possibilities of piano teaching of students in the formation of artistic empathy are almost not studied at all.

The purpose of the article is to highlight the technique of forming artistic empathy in the process of piano teaching of students of pedagogical universities.

Discussion. The influence of musical art on the formation of personality is determined by its ability to comprehensively comprehend the content of a musical composition at the level of empathy, to artistic empathy. The formation of empathy is closely linked to the presence in the person of the stock of emotional impressions of musical works.

The article examines methods and techniques for forming the artistic empathy of future music teachers in the process of learning piano playing.

1. A block of methods and techniques for updating the artistic and emotional memory of students. This block of methods involves determining the personal inclination of students to the music of a certain mood.

2. A block of methods and methods of activating the artistic and associative thinking of students is proposed. These are methods and techniques for establishing associative relationships. Such methods and techniques are based on the ability of the human psyche to memorize different images on the level of the subconscious. The processes of emotional penetration into the content of artistic images are intensified.

3. The block of methods and techniques encourages students to introspection of musical impressions. This block of methods focuses on self-knowledge as a process of successive actions of self-knowledge in music. Comparison with the previous artistic experience is aimed at actualizing the musical experiences of students.

4. A block of methods and techniques for attracting future teachers to compare artistic phenomena. Reception of comparison makes sense only when distinguish those features that reproduce the internal laws of the phenomenon.

5. The block of methods and techniques of variant processing of musical works is aimed at attracting students to the perception and evaluation of various interpretations of the same musical work.

6. The block of biographical methods and methods of studying the composer's creativity. Outside of the awareness of personal motives of creativity it is difficult to fully perceive the artistic text of the work. Feel the intentions of composes, penetrate into the peculiarity of his personality, to realize the aesthetic credo of his work helps to familiarize himself with his biography.

7. The block of methods and techniques of modeling artistic and pedagogical situations of perception of musical works. Future teachers should be prepared not only to empathize with the perception of artistic images, but also to bring musical works to disciples. Students should get acquainted with the technique of bringing the student's emotional state to the perception of musical works.

Keywords: artistic empathy; modeling method of artistic and pedagogical situations; future music teacher.

References

1. Bochkarev, L. L. (1997), *Psikhologiya muzykalnoy deyatelnosti [Psychology of musical activity]*. Institut psikhologii RAN, Moscow. [in Russian]

2. Ziazun, I. A. (2003), *Bezsvidome i tvorcha intuitsiia [Nonconscious and creative intuition]*. *Professional Education: Pedagogy and Psychology. Ukrainian-Polish Journal*. Ed. by I. A. Ziazun, T. Levovytsky, N. Nychkalo, I. Vilsh. Czestochowa-Kyiv. Vol. 4. pp. 121-137. [in Ukrainian]

3. Ekman, P. (2015), *Psykhohohyia emotsyi [Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life]*. Translated from English by V. Kuzin. [in Russian].

4. Oleksiuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika: navchalnyi posibnyk [Music pedagogy]*. – Kyiv: KNUKiM. [in Ukrainian].

5. Popovych, N.M. (2012). *Muzychna pedahohika: navchalno-metodychnyi kompleks [Music Pedagogy: Educational and Methodical Complex]*. Mukachevo: MDU. [in Ukrainian].

6. Bailey, Derek (1980). *Improvisation: Its Nature and Practice in Music*. England: Moorland Pub.

7. Madenfort, W. (1972). Aesthetic Education: An Education for the Immediacy of Sensuous Experience. *Art Education*, 25(5), pp. 10-14. doi:10.2307/3191688.

Wu Qirui, Postgraduate Student at the Faculty of Arts named after Anatolii Avdiievskiy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)